

*Ur Natur och arbetsliv i svenska bygder / II. Norrland 1908-1910 av
Anna Sandström*

2. På högfjället.

Om man ifrån Åre reser med järnvägen västerut till gränsen mot Norge, kommer man så småningom högre upp, fastän mycket, mycket långsammare, än när man klättrar upp för Åreskutans sluttningar. När man kommit ett stycke väster om Duved, blir landskapet mera jämnt och

Fjällbjörkar.

på samma gång mycket ödsligt: högst sällan ser man någon gård, stora myrar och fuktiga skogar utbreda sig överallt. Här visar sig fjäll naturen från sin fulaste sida. Men enformigheten varar ej länge, plötsligt träda en rad ståtliga, väldiga snöfjäll fram, det är Bunnerfjällen, Snasahögarna och Sylarna. Snasahögarna spegla sig i den förtjusande Ånnsjön. Här finns åter vacker granskog

och en bygd med flera gårdar; åkrarna äro få, ännu förre än i Åredalen, men präktiga ängar är det däremot gott om.

Om man stannar i det vackra Ånn, besöker man »Karolinergraven». Sedan Karl XII hade dött, måste en svensk här, som befann sig i Trondhjem, tåga till-

Karolinergraven i Änn.

baka till Sverige. Det var mitt i vintern och en våldsamt köld, de stackars soldaterna kunde icke taga sig fram över de stora ödemarkerna till bygden, utan de flesta frös efter oerhörda lidanden ihjäl. Man har på flera ställen i västra Jämtland funnit ben och vapen efter dem, och i Änn lära 300 man ha blivit begravna.

Vi fara vidare, granarna bli sällsyntare, och landskapet består av stora, ödsliga vidder, glest beväxta med dåliga fjällbjörkar. Ibland kunna sådana fjällbjörkar på avstånd se riktigt spöklika ut, de likna gestalter, som i förtvivlan sträcka armarna mot himmeln, som om de ville be för sitt liv. Ibland äro grenarna böjda nedåt och bilda stora öglor, i vilka ett barn skulle kunna sitta som i en repunga. Det är fjällstormarna, som äro orsaken till dessa besynnerliga former. Fjällbjörkarna äro långt ifrån vackra, men det är rörande att se deras kamp mot kyla och storm.

Nu kör tåget in i en täckt gång med väggar och tak av trä; den är byggd för att skydda banan vid de stora snöfallen om vintern. Vi fara igenom flera sådana trätunnlar, och slutligen rullar tåget in på Storliens station. Den är mycket större än de andra stationerna vid banan, och över perrongen och spåren är också tak. Storliens järnvägsstation ligger ungefär 30 meter högre än platån på vägen till Skutan. Här äro vi således uppe på högflället. Men något praktfullt fjälllandskap finna vi dock ej vid första blicken. Storlien ligger på en högslätt, över vilken några flacka höjder och låga åsar höja sig.

På denna högslätt ligga en mängd små sjöar och myrar. De många bäckar, som bilda deras avlopp, flyta inte alla nedåt Jämtland, utan somliga rinna västerut till Norge. Sådana höglänta ställen, från vilka vattnet tar sig avlopp åt olika håll, kallas »vattendelare». Här går alltså en vattendelare för svenska och norska vattendrag.

På många sätt märks det, att vi nu kommit högre upp än i Åredalen. Här finnas inga andra träd än björkar, och även de gå endast

ett stycke uppåt höjderna. Något åkerbruk förekommer inte alls, ty därtill är sommaren för kort. Vid midsommartiden är här ännu tidig vår. På en väg, som inte ligger högre än järnvägsstationen, kan man på sina ställen få vandra mellan snödrivor, som nå över ens huvud, snöfält lya litet varstans i skrevorna, och björkarna ha nått och jämnt fått sina löv. De björk-beväxta slutningarna äro denna tid alldeles klädda med vitsippor. Vid bäckar och på fuktiga ställen växer den gula violen i stora mängder, ibland kan en hel vidd lya gul av dem. Kommer man nerifrån landet, där det nu är full sommar och träden stå lummiga och säden växer hög på åkrarna, tycker man, det är bra underligt att så här bli tillbakaflyttad ett par månader. Ty kvar-liggande snödrivor och vitsippor, det påminner oss ju om april. Och gå vi uppåt på någon av de höjder, som ligga omkring Storlien, så är det, som om vi komme ännu närmare vintern. När vi hunnit till trädgränsen, märka vi, att dvärgbjörkarna ännu inte ha slagit ut utan te sig som torra ris, och på många ställen få vi kliva i djup snö, som täcker hela sträckor av marken. Men småfåglarna kvittra och ha bråttom att bygga bon, bäckarna forsa under snön, och solen gassar, och för varje dag, som går, får snön draga sig tillbaka ett stycke.

I juli far äntligen högfjället sin sommar. Då lönar det sig bäst att närmare betrakta växtlivet där uppe. Här behöver man inte klättra som i Åre utan bara gå en liten hit uppåt, så är man över trädgränsen, och den vidsträckta fjällvidden breder ut sig åt alla håll, buktande i mjuka höjder och sänkor. I sänkorna glittra många små tjärnar. Här och där syns en enbart grå fläck eller ett slingrande grått band, det är gråviden, som funnit en fuktig plats att växa på eller som följa en rännil. På ett annat ställe lyser en liten fläck alldeles vit; vi gissa, att det är tuvdun i en myr. Eljest är marken täckt med en tät matta, som på avstånd ser fläckigt brungrå ut.

Låt oss nu ta reda på, vad det kan vara, som denna matta består av! Det är låga snår av dvärgbjörk, ljung, krypande enar, kråkris och andra bärris. Lingon- och blåbärsriset ha ofta bjärt röda blad; det är en liten osynlig svamp, som ger dem denna färg. Det gråa i mattan kommer av lavar, mest renlav. Ibland ser man några frodiga

Fjällvidd.

hjortronstånd bilda små holmar på tuvorna i en våt myr, och deras vackra färger sticka bjärt av mot de gråa lavarna, som ofta förekomina i deras sällskap. Överallt där hjortronen komma fram, blir det färg över mattan. Ofta äro vida sträckor täckta av dem. Deras vackert formade blad växla i färgen från grönt till rött och mörkaste brunrött, och i blomningstiden bli de klädda som i ett flor av de lätta, vita blommorna. Längre fram på sommaren glöda de omogna bären högröda, och på hösten äro de gula, stora och svällande.

När vi gå och kliva på fjällvidden och våra fötter sjunka ner i snåren, kan det hända, att vi spritta till av att någonting rör sig nere vid våra fötter. Det hörs ett kort, ängsligt pipande, vi se en rätt stor, spräcklig fågel flyga upp och några små, ulliga kräk gno omkring i snåren. Vi ha stött på en *fjällripas* bo och skrämt upp hönan och ungarna. Ripmamman brukar ofta släpa sig framför den, som har skrämt upp henne, det är, som om hon ville, att människan skulle ge akt bara på henne och låta ungarna vara. Riporna leva på de många bären och på knopparna och bladen av dvärgbjörken; därför kallas dvärgbjörken också för ripris.

Den lilla gråa, oansenliga ängsoplärkan har också sitt bo på marken, i videsnåren, där hon låter höra sitt pipande *zip-zip*. Ett annat fågelläte, som man ofta får höra, då man strövar på den öppna vidden, är det klagande ropet av fjällpiparen. Hanen och honan sitta då på var sin sten, rätt långt ifrån varandra, och ropa gällt sitt enförmiga läte, som låter *ty-ry*. Så flyga de upp, men snart slå de ned på ett par andra stenar och ropa på samma sätt. Det ser jämt ut, som om de vore i en förfärlig oro, för att de tappat bort varandra och därför måste skrika så där.

Ofta ser man på fjällheden små upptrampade stigar, som gå åt alla möjliga håll; att det är något djur, som åstadkommit dem, förstår man

lätt. Ser man noga efter, finner man, att stigarna leda till en håla under en sten. Och mycket riktigt, nu kryper det ut från hålan ett litet lustigt djur, så stort ungefär som en större råtta men med en lurvig päls, som är brokig i smutsgult och svart. Det är *fjällemeln*. Sticker man fram en käpp mot honom, så skäller och piper han och biter i den med stor ilska.

Somliga år alldeles vimlar det av lemlar i fjällen; då företaga de stora vandringar och komma ner i dalarna och på slättbygden. Där äro de en riktig landsplåga, ty de äro mycket glupska, äta upp gräsrötterna, var de dra fram, och förpesta höet, så att kreaturen bli sjuka, om de äta av det. Alltid gå de rakt fram och väja inte åt sidan för något hinder. På vägarna följa de vanligen hjulspåren och låta inte skrämra sig av en åkande, de bli därför ofta överkörda. Komma de till ett vattendrag, så gå de rakt ner i vattnet, och då få vanligen de flesta släppa livet till för sin envishets skull. Många av dem komma ända till Bottniska viken. Vid islossningen synas ibland på isflaken en mängd mörka linjer, som bildas av de döda kropparna av lemlar, vilka svält ihjäl ute på isen. Stora lemmelhopar vandra också uppåt över snö- och isfälten i fjälltrakterna och gå till och med upp på de högsta fjälltopparna. Där omkomma de naturligtvis också.

Vi vandra på långsam sluttning allt högre upp mot en av åsarna på vidden. Nu möta vi en bäck, som sakta silar fram i sin smala fåra.

Den, som tycker om blommor, kan knappast ha ett större nöje än att ligga på knä vid en sådan liten fjällbäck och betrakta alla de förtjusande små fjällväxterna. De äro alltid så daggfriska, som om aldrig ett dammkorn rört vid dem, och blommorna äro så utsökt fina och klara i färgen. På eftersommaren bli många bäckar kantade med breda, gula ränder, som lysa på långt håll. Där blommor då den gula »*Saxifraga*»; den växer i matta, och dess blomstjärnor sitta så tätt, att bladens gröna alldeles gömmas under dem, man ser bara en bärd av stjärna vid stjärna.

Högst uppe på bergåsarna, där det blåser mycket och är torrt, ser det vid första ögonkastet ut, som om växtmattan vore försvunnen och berget låge alldeles kalt. Men det finns växter här också, fast de hålla sig tätt till marken. Dvärgbjörken smyger sig alldeles efter berget, och dess blad äro så små som ett litet barns lillfingersnagel. Kråkbärs- och mjölonriset ha också tagit sig hit upp. Bryter man av en gren på något av de krypande risen, ser man, att den är tillplattad, som om man brett ut den mellan gråpapper för att pressas. Vi hitta några små blomkryp, som äro så små, att man knappast kan hålla dem i fingrarna. Hur förvånade bli vi inte att känna igen de vita stjärnorna av duvkullan, som växer överallt i våra skogstrakter

och som varit tapper nog att vandra ända hit upp på fjället, där den blivit så dockaktigt liten.

En växt, som riktigt har sitt hemland här, är *polörten* (*Diapensia*), som växer i täta, låga tuvor, rikt sirade med vita blommor. Kanske finna vi några enstaka *fjäll-sippory* som glömt sig kvar. Fjällsippan (*Dryas*) hör nämligen till vårväxterna på fjället och är en av fjällvärldens allra vackraste blommor. Den ovanligt stora, vita blomman är varmt klädd i ett ludet foder; häruppe på åsens topp har den en mycket kort stängel, det är, som om blomman vore rädd att resa sig upp för att inte bli söndersliten av blåsten. Fjällsippan — liksom polörten, azalean och flera andra av fjällväxterna — har läderartade blad: med sådana blad kunna växter lättare stå ut med torka, och här uppe på fjällplatåerna är torkan växternas värsta fiende.

På ställen, som ännu ha litet fuktighet kvar, ser man en helt liten, obetydlig växt med bara två blad. Om man inte känner till den, skulle man tro, att det bara vore ett växtbarn och att de två bladen vore hjärtbladen. Men vi taga den i handen, och se! mellan bladen sitter ju ett hänge med dun, sådant som videbuskarna ha; och så förstå vi, att den där lilla växten egentligen har anspråk på rang, heder och värdighet av buske. Den kallas »dvärgvide», och den skulle vara en lagom stor buske åt Tummeliten.

Medan vi äro här uppe på åsen, måste vi också njuta av utsikten. I sydost ha vi Snasahögarna, som äro ganska nära och därför se så väldiga ut; bakom dera sticker Stor-sylen fram med en svart, spetsig topp ovanför en skinande vit sida. Så vända vi oss åt öster — där känna vi genast igen vår gamla vän Åreskutan. Hon reser sig som en fin, blå pyramid mot horisonten, och på hennes sluttning syns Mörvikshummeln som en rund knöl. Skutan står så fri, inga höga fjäll har hon omkring sig, det är därför vi se henne så väl, hon tronar som en ensam drottning över hela nejden.

2. PÅ HÖGFJÄLLET.

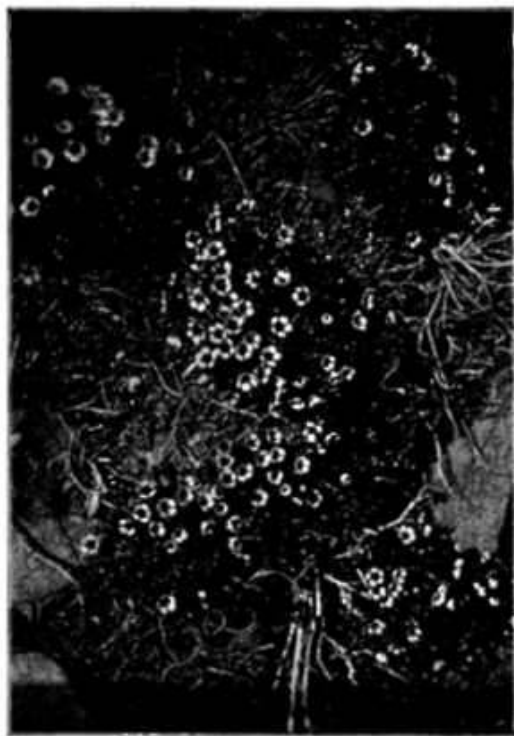
87

Det har funnits en tid men för oändligt länge sedan, då Åreskutan inte stod så där ensam. Då genomdrogos dessa trakter av sammanhängande fjällkedjor med svindlande höga toppar. Men de flesta av dessa berg förstördes så småningom; frosten sprängde sönder dem i stenar och grus, och detta sköljdes bort av bäckarna och floderna. Det, som nu är kvar och bildar denna vida högslätt, är liksom bara rötterna av de forna bergen. Att dessa kunde så förstöras är inte så underligt, ty de bestodo av en sorts skiffer, som var ganska lös. Här i Storlienstrakten går man ofta förbi bergväggar, där stenen är så lös, att man med bara händerna kan plocka sönder den. Men Åreskutan är uppbyggd av hårdare sten, och därför har hon kunnat stå kvar som en återstod av väldiga försvunna fjällmassor. Hon har alltså skäl att föra sig stolt och maje-

2. PÅ HÖGFJÄLLET.

89

Pollet (Diopansia japonica).

stätiskt, hon är ett gammalt och vördnadsvärt berg, som varit med om årtusendens oväder, frost och stormar.

Nu vända vi oss helt om mot gränsen till Norge. Vilken olika syn! Här gå långa, skarpa fjällryggar med snötäckta kammar, och djupt, djupt nere mellan dem ligga dalarna, som för oss bara se ut som sprickor. Nu kunna vi med en blick få en föreställning om hur olika det norska och det svenska landskapet äro här vid gränsen. På den svenska sidan högsätter med sjöar och myrar och ovanför dem några enstaka, höga fjäll — på den norska sidan genast brant stupning med forsande älvar, som rinna fram i djupt nedskurna dalgångar.

När vi gå ned från vidden, kliva vi ner i en av de många djupa men trånga skrevor, som finnas här i bergen, och där bli vi alldeles förvånade över växtligheten. Här äro björkarna rakstammiga och prydliga, här finnas blomväxter, som nå en vuxen man till midjan, och ha stora, praktfulla blommor. Bland jättarna fästa vi oss vid stormhatten, en parasollväxt, som heter angelika, och en annan vanlig fjällväxt, toltan (*Mulgedium*), som har höga spiror med rödvioletta blommor. På en liten avsats vid en brant bergvägg få vi kanske se den vackra »fjällbruden», en släkting till mandelblomman. Hon har så litet plats för rötter och blad och sträcker sig ut från klippan: hennes lätta, vita blomvippor, som kunna ha över hundra blommor, svaja för vinden och påminna om en fladdrande slöja, det är väl därför hon fått detta namn.

Gå vi ned från fjällheden en klar sommarafteon vid solnedgången, få vi kanske se något, som är vackrare än allt annat skönt vi sett där uppe. I väster är himmeln ett guldhav, i vilket de norska fjällens vitskimrande toppar sticka upp, framför oss skifta Snasahögarna i den underbaraste rosenfärg med dragning i blått, de eljest så tunga,

skymmande bergen se lätta, halvt genomskinliga ut, man kunde inbilla sig, att de vore sagolikt stora skimrande rubiner. Men trolleriet varar inte länge. Den dröjande solglansen, som fångades av bergen, är snart försvunnen, och Snasahögarna äro åter gråa och tunga. Men den, som sett det skådespelet en sommarafton, glömmet det aldrig.

Uppe på Sylen.